

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה לך בחכמה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת בשלה תשפ"ד • שנה ג' - גליון קנ"ט • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף

דרוש ח

לא יְמִישׁ עַמּוּד הָעֵנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם (יג, כב).

הוֹדָא מַדְרִיגָה חֲמִישִׁית בְּקֹדֶשׁ הָעַמּוּד אֲשֶׁר עֵנִינוּ הוֹדָא וְנֵר שַׁבַּת נֶגֶד עַמּוּד אֵשׁ הַתְּאֵמַת הוֹדָא וְהוֹסֵפָה בְּהַדְלַקַת הַנֵּר

הנה אנו מוצאים היות ההודאה לו יתברך, הוא מדרגה חמישית בקדושה, שכן ברכות שבת דתפלת שמונה עשרה - דהם שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות כמבואר שלהי אין עומדין (ברכות לד.), הנה הברכה החמישית בברכות השבת הוא 'מודים אנחנו לך' כו'. וכן בש"ס ברכות (ו:), ואמר רבי חלבו כו', כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, שנאמר (ירמיה לג, יא) 'קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ד' צבאות' כו', הרי דהקול החמישי הוא 'הודו' - הודאה.

ולהיותו הקול האחרון - והאחרון כולל תמיד כל שלפניו (עיין נצח ישראל פרק י ד"ה ועוד), ועל כן הוא הקול העיקרי, ועל כן עיקר עניין משמח חתן הוא ההודאה. ועל כן זהו דאיתא שם אחרי זה, רבי אבוא אמר כאילו הקריב תודה, שנאמר (ירמיה שם) 'מביאים תודה בית ד', והוא כנ"ל דמשמח חתן עיקר עניינו ההודאה לו יתברך^א.

והנה ההודאה דהוא קול החמישי מקולות דמשמח חתן וכלה - דהוא כאילו הקריב תודה - והיינו קול אומרים 'הודו'. והוא נגד קול החמישי מארבעה קולות שעל המים (תהלים כט, ג-ה; ז-ט; עיין פסחים קיב). - 'קול ד' חוצב להבות אש' (שם פסוק ז), ולכן בהאשה שנתארמלה (כתובות יז), דמשמח חתן וכלה איפסק ליה עמודא דנורא^ב, נגד קול החוצב להבות אש, ודו"ק.

ועל כן גם כן נר שבת דהוא גם כן נגד עמוד אש - גמרא בבמה מדליקין (שבת כג:), דביתהו דרב יוסף הות מאחרה ומדלקה לה, אמר לה, תנינא לא ימישי כו', מלמד שעמוד האש משלים כו', ועל כן גם כן הדלקת נר שבת הוא קבלת תוספת שבת, כמבואר ברי"ף בבמה מדליקין (שבת י. מדפי הרי"ף ד"ה מדאמרין), והוא גם כן ענין שההודאה וההוספה מתאימים יחד, ודו"ק.

שו"ת בן פורת

ח"ב סימן ט

תְּבַאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נֶחֱלֶתֶךָ וְגו' מִקְדָּשׁ ד' כּוֹנְנֵי יַדֶּיךָ (טו, יז).

היאך יהא קרוי ההיכל לעתיד לבא
'אהל מועד' ורחמנא קרייה 'אוהל' ו'
'כווננו ידיך' - מן השמים או בידי אדם

הנה לעיין, לרבי יהודה דסבירא ליה בסוכה (כ:), דאוהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אוהל, אם כן מקדש דלעתיד דיבא במהרה בנוי מן השמים - כמבואר ברש"י ותוספות שם (מא. ד"ה אי נמי), אם כן איך יהא ההיכל קרוי 'אוהל מועד'?

ויש לומר, דכיון דליפנין ליה מקרא ד'מקדש ד' כווננו ידיך', כמבואר ברש"י ותוספות שם, אם כן הרי גזירת הכתוב הוא, ורחמנא קרייה 'אוהל', יעוין **הגהות מרדכי** פרק קמא דחולין (סימן תשלז) דהביא כזה מגמרא סוכה שם (כא:), יעוין שם שכתב: ומשני, אף על גב דלאו אוהל הוא - רחמנא קרייה 'אוהל'. ובש"ס לפנינו שם, אין כתוב כלשון זה ממש. ולמאי דאמר בסוכה שם (כא:), דמודה רבי יהודה במלא אגרוף^א, ניחא בפשיטות, ואין להאריך.

ואולם בהא גופא קצת קשה, מה שהביאו רש"י ותוספות מקרא ד'מקדש ד' כווננו ידיך', דהאי קרא

הא דרשינן ליה בכתובות (ה). אמקדש דהוא בידי אדם, דהוא מעשה צדיקים - בשתי ידים, יעוין שם^א.

גליוני הש"ס

שבת ק"ז

ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאנה בשדה (טז, כה).

סעודת שבת בכזית או בכביצה ו
אכילה מרובה משתיה לבילי שבת

איתא בשבת (ק"ז:), תנו רבנן, כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, שלש. רבי חידקא אומר ארבע. אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לד' היום לא תמצאוה בשדה, רבי חידקא סבר הני תלתא 'היום' לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא.

והלכה כרבנן, ולא למיכל ואיחבונא, אלא מקיים שלש סעודות, ואף על גב דלא סליק תכא - פריס מפה ומברך, ושאר המוציא ואכיל כביצה ומברך, לשון **הבה"ג** הלכות שבת (פרק טז ד"ה תנו רבנן כמה). ומוכח מדבריו דסעודת שבת מצותה כביצה.

ואולי זהו שאמרו בפרק קמא דמגילה (יב:), 'והשתיה כדת' (אסתר א, ח) - כדת של תורה, מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה כו". והכוונה אליל שבת דיש בו חיוב אכילה ושתייה - היינו הסעודה וקידוש, והוי הסעודה בכביצה, ואילו הקידוש די ברביעית, דכשנקרש עומד על כזית כמבואר ריש המוציא יין (שבת עז:), וכזית הוא פחות מכביצה. וגם אי מצות סעודת שבת רק בכזית, גם כן נכון הפירוש הנ"ל, דשתיית הקידוש יוצאין ברוב כוס, ואילו ברוב כזית אין יוצאין ידי סעודה.

ועיין ספר הפרדס לרש"י (סימן צח) דהזכיר גם כן כביצה לעניין סעודת שבת, עיין שם.

א) בהמשך הדרוש הפליא רבינו בעוד מקורות וענינים רבים (כחמישים במספר, ראה תפארת יוסף - ברכת המזון עמוד כה ערה ד), שענינם ומהותם מדרגה חמישית - הודאה.

ב) דאיתא שם: "רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת (שלש בדין, זורק אחת ומקבל אחת, רש"י). אמר רבי זירא, קא מכסיף לן סבא (שמולול בבכור תלמידי חכמים ונוהג קלות ראש בעצמו). כי נח נפשיה, איפסיק עמודא דנהורא בין ידיה לכלי עלמא, ונמירי דלא איפסיק עמודא דנורא אלא אי אחד בדרא אי לתרי בדרא".

ג) ראה אוצרות יוסף דרוש ח פסקא ו-ט, הובא בגליון קנ"ג עמוד א. ד) ואיך יתקיים 'ושחטו פתח אהל מועד' - ויקרא ג, ב, וכן 'בחצר אהל מועד יאכלהו' - שם ו, ט, וכל כיוצא בזה, ראה בדברי רבינו שם.

'וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וְגו' (טז, ד).
לקט פנינים מתורת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע

בענין ירידת הַמָּן

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; חידושי יורה דעה; בית האוצר; גלינוני הש"ס ~

הַמָּן מַדְרִיגָה חֲמִישִׁית בְּקֹדֶשׁה כְּמוֹ הַעֲוֹמֵר

הנה, מה שהבאתי (ראה אוצרות יוסף דרוש ח פיסקא נא) מן **הספורנו** על התורה (פרשת אמור כג, ח) דקרבן העומר עניינו הודאה, עיין עוד במדרש רבה פרשת אמור (כח, א) כי קרבן העומר הוא נגד המן - 'עומר לגלגולת' (בפרשתנו טז, טז). והנה המן עניינו חמישי, עיין חגיגה (יב): דרקייע החמישי 'שחקים' בו ריחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים, עיין שם, ועל כן נגדו הוא העומר דעניינו הודאה, שהוא גם כן מדריגה חמישית, ודו"ק.

דמיון מעשר שני למן שתכליתם תלמוד תורה

איתא בירושלמי מעשר שני (פ"א ה"א), היה אומר אדם לחבירו מה אכלת היום כו', היה אומר לו מן, והיה יודע שהוא מעשר שני כו'.

יש להבין עניין דמיון מעשר שני ל'מן', דאכילת מעשר שני בירושלים תכליתו לשילמדו שם תורה, וכמו שכתוב בו (דברים יד, כג) 'למען תלמד ליראה' וגו', ובסיפרי, גדול מעשר שמביא לידי תלמוד, והיינו תכלית ההעלאה לירושלים לשילמדו שם תורה. וכן במן אמרו ז"ל במדרש (תנחומא בפרשתנו סימן כ), לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, והיינו דניתן להם המן כדי שלא יהיה עליהם עול פרנסה, ויהיו פנוים ללימוד תורה. ונמצא דתכלית אכילת מן ומעשר שני בירושלים שוה, דשניהם תכליתם לימוד תורה, ועל כן קראו למעשר שני בשם 'מן', ודו"ק.

אדים מכל כחות האדמה מכל העולם כולו, שכולו בשביל בניו ישראל, ובבקר היתה שכבת הטל (ראה בפרשתנו טז, יג) - האדים הנכבדים, ובכן יהיו בהם כל מיני מטעמים וכו'.

והנה אם טעמו טעם מאכלות אסורות, בזכרוני שראיתי באיזה ספר נדבר מזה. ועיין ספר **בנין אריאל** על התורה פרשת תולדות (ד"ה בראשית) על הבראשית רבה (טז, ב) על הכתוב (בראשית כז, לג) 'ואוכל מכל', דדריש - מכל מה שנברא בששת ימי בראשית, עיין שם מה שהביא כעין זה בשם **היפה תואר** (שם ג, ד"ה ודע), ומה שכתב שם על זה.

טעמו כל הטעמים - שהיה היולני ו'לא ידעו מה הוא' - אין שם להיולני

הנה העומר שעורים (עיין מנחות סח:) עניינו בהיולני, לכן זה טעם מה שנדמה במדרש פרשת אמור (כח, א) למן - 'עומר לגלגולת' (בפרשתנו טז, טז), דהמן היה גם כן היולני - עלול לקבל כל הצורות, ולכן טעמו בו כל הטעמים שרצו (עיין יומא עה:; שלי"ה הקדוש תורה שכתב פרשת במדבר אות יט ד"ה הנה). וזהו שנקרא 'מן' על שם 'כי לא ידעו מה הוא' (שם שם, טז), כי ההיולני אין לגדרו בשם, כמו 'והארץ היתה תהו' (בראשית א, ב) שפירש **הרמב"ן** (שם פסוק א ד"ה והחומר) על ההיולני, ופירש רש"י (שם פסוק ב ד"ה תהו ובהו) שאדם תוהא ומשתומם עליו מה שם יקרא לו, כי ההיולני אין לגדרו בשם פרטי, כי השם הוא אל הצורה המגדרת - כמבואר **במורה** (ח"א פרק נא-נב).

איך היו בו כל הטעמים ו'אם טעמו טעם מאכלות אסורות

איתא ביומא (עה:), טעם כל המינין טעמו במן.

עיין שו"ת **הלכות קטנות** (ח"א סימן רפב) [וז"ל: שאלה. מהו ענין המן וכו', והיו טועמים מכל טעם וכו'. תשובה. בכל הארץ שם הבורא יתברך כח וסגולה להוציא פרי למינו, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט קהלת רמז תקסז) ששלמה היה יודע מאיזה מקום מוצא הפלפלין, וכן כל מין ומין, והיה נוטע בירושלים עץ כל פרי. עוד, האדים העולים מן הארץ הם המשקים את כל פני האדמה (ראה בראשית ב, ו), ואם כן גזר השם יתברך שיעלו

דקדוק תיבות 'ילוד' 'אשה'

איתא בגמרא יומא (עה:), 'ועתה נפשנו יבשה אין כלי' (במדבר יא, ו), אמרו, עתיד מן זה שתיפח במעיהם, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא.

דקדוקו לומר 'ילוד אשה', ולא אמרו בקצרה 'כלום יש מי שמכניס ואינו מוציא' או 'כלום יש אדם שמכניס כו', וזה משום דעובר במעי אמו מכניס ואינו מוציא, כמבואר בנדה (ל:), ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושונה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי כו'. ועל כן דקדוקו לומר 'ילוד' כו', לומר דרק באדם נולד אין דבר זה - שיהיה מכניס ואינו מוציא, אבל עודו בעיבור טרם נולד - הא ישנו שפיר וכנ"ל.

וגם דקדוקו לומר תיבת 'אשה' ולא קיצרו לומר 'כלום יש ילוד שמכניס כו', וזה גם כן מפאת מציאות יתוש שמכניס ואינו מוציא - עיין גיטין (נו:), בריה קלה יש לי בעולמי - ויתוש שמה, אמאי קרו לה בריה קלה, דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה כו'. ואם כן הא יש ילוד יתוש שמכניס כו', ורק ילוד אשה הוא דליכא, ואם כן שפיר הוצרכו בדקדוק להזכיר 'ילוד' דייקא, ושל 'אשה' דייקא.

[המשך בשבוע הבא]

לה רב נחמן זיקו לה כחלי, אם כן אפילו טועם איסור, כיון דמה שאוכל יודע שהוא התר - אין בדבר איסור. ותו, **דהוה** **היה מעשה שמים להתהפך המן כפי מה שרוצה לטעום, ואם חשב לאכול איסור - המן לא היה מתהפך אם היה עושה איסור בזה**.

וראה עוד **ספר הזכות** להחידושי הרי"ם זצ"ל (פרשת בהעלותך ד"ה הצאן): "נראה לי, כי ודאי שהטעמים שהיו מרגישים במן, רק דברים המותרים, **לא טעם חלב וכדומה חס וחלילה, דהא טעם עיקר, עיין פסחים (מד:)**" (ויצוין לדברי רבינו בלק טוב כלל ג פיסקא כו-כו, שחקר אם טעם בלא ממשות חשיב אכילה, ותלה בזה המחלוקת ביומא עה: אם טעמו במן חמשת המינין - קשואים ואבטיחים כו'). וראה עוד **חכם סופר** קידושין לח. ד"ה עיין, דלא יכלו לטעום בו טעם חמץ: "שאפילו היו רוצים בכך, **לא היה נוטן להם משמים**, והשטא שומים ובצלים שאינו אלא רע לגוף, לא טעמו בו אפילו אם רצו - כפירוש רש"י בפרשת בהעלותך (יא, ה ד"ה את), קל וחומר לטעם איסור שיש בו נמי 'כל יראה'..."

ח תוכן דברי הבנין אריאל, דכיון דטעם הנמצא בטוהורים נמצא גם בטמאים, כמוכח מדברי ילתא (ראה הערה קודמת), אתי שפיר שם טעמים שחפץ, אם חשב לאכול חזיר או שאר איסורין וטעמן במן, אי עבד איסורא. והשבת, **דכיון דיודע דמה שאוכל הוא יתור - סני**, והראיה, דילתא אמרה (חולין סח) בענין למיכל בשרא בחבלא, ואמר

ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכח אל הפועל, והוא החומר הראשון, ונקרא ל'יולני' **וברבינו בחיי** שם שם, ב ד"ה והארץ, כתב: "תהו' הוא החומר שאין בו ממש ואין השם נתפס בו, והוא מלשון חז"ל (קידושין מ) כתוהא על הראשונות, שאם בא אדם לגזור בו שום דבר תוהא ונמלך לקרותו בשם אחר, לפי שלא לבש צורה שיתפש בה השם, והחומר הזה נקרא בלשון התורה 'תהו' ובלשון הפילוסופים 'היולני', וזהו מה שכתב רבינו שעורים ענינים היולני, לפי שצורתם פחותה והם חומר מוכן לקבל צורה.

ו נראה מזה, שזה היה ענין גשמי ומוחשי, אמנם **ברמב"ן** בפרשתנו טז, ו ד"ה דע, מבואר שהיה זה ענין רוחני, וז"ל: "והמן הוא מתולדת האור העליון, שנתגשם ברצונו בורא יתברך... ומפני זה היו מוצאים טעם במן מכל מה שירצו, כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים, ותמצא מנוח חיים, ותפר רצון מלפניו". וראה גליון **עלים לתרופה** שנה י"א גליון תקל"ה מדור 'עלי הדף', מה שהארץ ללבן בדברי ההלכות קטנות.

ז עיין **פתח עינים** - להגאון חיד"א ז"ל - חולין קט: ד"ה בעינין, שכתב: "מכאן השבתי לנכבד גביר אחד, שחקר בענין המן שהיה משתנה והיה טעמו כטעם הדבר שחפץ, אם חשב לאכול חזיר או שאר איסורין וטעמן במן, אי עבד איסורא. והשבת, **דכיון דיודע דמה שאוכל הוא יתור - סני**, והראיה, דילתא אמרה (חולין סח) בענין למיכל בשרא בחבלא, ואמר

א ראה **אוצרות יוסף** דרוש ח פיסקא א, שהודאה הוא מדריגה חמישית בקדושה, הובא לעיל עמוד א, עיין שם.

ב בספרי פרשת ראה פיסקא נג, לפי גירסת הגר"א, איתא: "מגיד שהמעשר מביא את האדם לידי תלמוד תורה". ועיין תוספות בבא בתרא כא, ד"ה כי: "כדדרשינן בספרי, 'למען תלמד ליראה' וגו', גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה **רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה**".

ג **המשך לשונו**: "אלא להלימוד יש לו עוד תכלית שיבואו לידי יראה, וזה הרי הוא תכלית כל לימוד תורה - וכבבלי ברכות (ז), תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים כו". וראה **אוצרות יוסף** דרוש ה פיסקא ו, שהרחיב בנפלאות שייכות ענין התורה ליראה.

ד עוד בענין הדמיון שבין המן למעשר שני, ראה **גלינוני הש"ס** ירושלמי זרעים כרך ג אות קמ, על דברי הירושלמי הנ"ל: "דכמו דמן היה לחם מן השמים, וניתן להם שיהיה שלהם לגמרי אף ליתנו במתנה לאחר, כך מעשר שני אף שהוא קודש וכמו לחם מן השמים, מכל מקום ניתן לבעלים לגמרי שיוכלו ליתנו גם לאחר במתנה".

ה רבינו בסמוך עיין לדברי **הרמב"ן** בראשית א, א ד"ה והחומר, וז"ל: "...יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כח

גרמא במחיקת השם

האם מותר לתת תפילין לחולה במחלה מידבקת רח"ל אם לאחר מכן יאלצו לשרוף את התפילין | האם גרמא במחיקת השם מותר | סוטה שחשבה מחשבת פיגול בעת הקרבת הקרבן עוברת על איסור מחיקת השם ממש - ולא על גרם מחיקה | מדוע לא למד דוד המלך שמותר לזרוק שם במים ממה שעשה משה רבינו כשביקש להעלות עצמות יוסף

שמונים (אות יט) העוסק בקושיא הידועה, דלדעת רבי אלעזר בן רבי יוסי (זבחים מז), שבעלים מפגלים, "אם כן הרי כל סוטה היתה יכולה לפגול מנחתה ושוב לא תובדק", מתייחס רבינו גם לענין גרמא במחיקת השם, וזו לשונו:

נראה, דאם תחשב הסוטה מחשבת פיגול כדי לפסול את המנחה ולא תובדק, הנה היא עוברת בזה על לאו דמחיקת שם הנלמד (מכות כב), מילא תעשון כן לדי' אלקיכם' (דברים יב, ד), וזה דכיון דנמחק השם בבדיקת הסוטה, ואך דכך הגזירה הכתוב לעשות לצורך בירור ובדיקת הסוטה, והתירה תורה מחיקת השם עבור הצורך הזה, ולכן ממילא אם הסוטה מבטלת ענין הבירור על ידי מחשבת פיגולה ונשאר מחיקת השם הנעשה בחנם בלי צורך המתירו, לכן הנה היא עוברת בזה על לאו דמחיקת השם¹.

ואין זה גרם מחיקת שם דשרי מן התורה, רק הוא מחיקת שם ממש, דכך לי מוחק את השם באיסור וכך לי מבטל הצורך אשר התיר את מחיקתו ונשאת המחיקה איסור, והוא לא הסוטה במחשבת פיגולה מוחקת את השם ממש, כיון שעל ידי המחשבה נעשית המחיקה הנעשה בהיתר - איסור, על ידי שנתבטל הצורך המתירו ודו"ק היטב מאוד².

ומענין לענין: בגליוני הש"ס הקשה רבינו על הגרמא במעשה דדוד (סוכה שם), "אמאי לא פשטו ממשה שעשה כן - שכתב שם והשליכו לנילוס להעלות את ארונו של יוסף, כמבואר ברש"י סנהדרין (קג: ד"ה זה פסלו של מיכה)³, ואם כדי לקיים צוואת יוסף הותר לו זה, כל שכן משום פיקוח נפש דעולם כולו⁴."

ומתריץ: "ואולי קודם מתן תורה שאני, דהיה להם דין בני נח, ובני נח אין מצווה על לאו דמחיקת שם. ואף דמשה רבינו ע"ה קיים ודאי כל התורה עד שלא ניתנה, מכל מקום היה זה רק ממדת חסידות, ועל כן אין ראייה ממה שהותר לעבור על מדת חסידות להשתא דאיכא לאו גמור דלא תעשון כן וגו'⁵."

דרכו ובלבד שלא ישפשיף, משום ד"עשייה הוא דאסור, גרמא שרי", ולמסקנא גם לרבנן מותר לטבול, וכל המחלוקת היא רק אם טבילה בזמנה מצוה (ראה גליוני הש"ס שם), אך גרם מחיקה מותר לדעת הכל. והקשה הרה"ק מבעלזא ז"ל, דאם כן מה היה הספק אצל דוד המלך ע"ה, הרי אין זה אלא גרם מחיקה. עיין באבני נזר' וב'ארץ טובה' מה שתייצו בזה, ובקונטרס 'גרם המעלות' (אות ק"ב) בספר 'חסידי אבות' (שבסוף ספר 'בין דעת' להגאון מקוטנא זצ"ל), ובספר 'מאור החיים' (ח"ב סי' י"ג).

ד) ובהו מתריץ רבינו את הקושיא הנ"ל, דנעצם הדבר שמחשבת פיגול מועילה היא גזירת הכתוב, "דבאמת היה ראוי שלא תועיל שום מחשבה בקדשים לפסול ולפגול כיון דהמחשבה אסורה בלא דלא יחשב" (ויקרא י; ו, עיין רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין פ"ח ה"א) ואין לעבירה לפעול דבר... ועל כן על כל פנים ראוי לומר, דהני מילי כאשר אין במחשבה רק לאו דלא יחשב לבד שהוא בכל קדשים, מה שאין כן כאשר יהיה שם עוד איסור אחר במחשבה, שוב שפיר הדרין לכללן דכל מקום דאמר רחמנא לא תעביד - אי עביד לא מהני (תמורה ד), ואין המחשבה מועלת כלל לפעול פסול בקרבן⁶.

ה) מקור דברי רש"י הוא ממדרש (נוב) כאן: "ויקח משה את עצמות יוסף וגו', ולמד שכל ישראל פשטו ידיהם בביזה שהעלו מצבצרים, ומשה לא נתעסק אלא במצוה... וכתב משה שם המפורש והשליכו לנילוס, וארונו של יוסף צפה על פני המים, ומשה עמד ולקחו". וכן הוא בזוה"ק בפרשתנו מו, עיין שם.

ותפילות, ובתוכן היו שמות שאינם נמחקים. והנה באו השלטונות ודרשו מראשי הקהילה לתקן ולשפץ את בית הכנסת, ואם לאו - יוציאנו צו גזירה למקום, עקב סכנת התמוטטות.

הגאון רבי שמחה גאלדבערג זצ"ל אבד"ק שעברעשין פנה אל האבני נזר' זצ"ל שיררה דעה בדבר, והיאבני נזר' השיב שאינו אלא גרם מחיקה, ומביא ראייה ממעשה דדוד המלך במסכת סוכה (גג). שגרמא במחיקת השם מותר, וכך איתא בגמרא: "בשעה שכרה דוד שיתין, קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא. אמר דוד, מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא ומנח. ליכא דקאמר ליה מידי, אמר דוד, כל דידע דמימר ואינו אומר יחנק בגרונו. נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כולו על אחת כמה וכמה. אמר ליה, שרי. כתב שם אחספא ושדי לתהומא ונחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי. כי חזי דנחית טובא, אמר כמה דמידלי טפי מירטב עלמא, אמר חמש עשרה מעלות ואסקיה חמיסר אלפי גרמידי, ואוקמיה באלפי גרמידי⁷."

ולמעשה פסק האבני נזר': "הדבר ברור דקיימא לן גרם מחיקה שרי⁸, מכל מקום בנידון דידן אין ענין לגרם... אין לדיין אלא מה שענינו רואות, אם הוא ודאי פסיק רישיה אסור, ואם אינו פסיק רישיה מותר. ואם ספק, על כל פנים יש להתיר על ידי גוי, ואפילו ודאי פסיק רישיה נוכל להתיר על ידי גוי...".

דומה לכך פסק הרב טביומי זצ"ל בשאלה הנ"ל: "נראה לעניות דעתי לדינא, דבעובדא כזו, אם ודאי ישרפו התפילין, אסור להביא תפילין לשם, ואם רק יש חשש, אינני מחליט בזה⁹."

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בספרו 'גבורות

וכן דעת הגאון רבי שמואל לנדא זצ"ל בספרו של אביו **נודע ביהודה** (תיניא א"ח סימן יז), בשאלה דומה "מבן כפר אשר ייחד בביתו חדר אחד לבית הכנסת לבני הכפר להתפלל שם במנין עשרה עם המתאספים לשם מכפרים הסמוכים, וגם שרטו וכתבו על הכתלים כמה תחינות ובקשות כדרך בני כנסיות, והתפללו שם כמה שנים בציבור. וזה כ"ה שנים אשר נתבטל המנין והלכו להתפלל במקום אחר, ושוב השתמש הבעל בית באותו חדר כל השמישים הצריכים לו, ואחר שבשכ חיים לכל ישראל מבר בנו כל הבית לאיש אחר, ועתה שואל הלוך אם מותר לעשות מחדר הזה בית יין שרף וגם מקוה לטבול בו". ופוסק 'דאסור לגרום מחיקת השם שלא לצורך מצוה, וממילא 'אסור לשרוף יין שרף בחדר הזה אשר נכתב על הכתלים שמות שאינו נמחקים, משום שעל ידי העשן אשר הוא תדיר שריפת יין שרף משחיר הכתלים וגורם מחיקת השם¹⁰."

ויצוין, שהשואל באבני נזר' הנ"ל, הגאון משעברעשין, כבר ציין לדברי בן ה'נודע ביהודה', וכך השיב לו האבני נזר': "הדבר ברור דקיימא לן גרם מחיקה שרי, ומה שכתב ב'שם ה'נודע ביהודה' להיפוך, הנה לא ציין מקומו, ולחפש אינני מחויב¹¹."

ג) הרב ותלמידו מזכירים שניהם בתשובתם קושיא מפורסמת בשם הרה"ק **מהרי"ד מבעלזא** זי"ע (ראה בארוכה 'אור הצפון קובץ מ"ב מזור' מגדלות מוקדשין, מאמרו של הה"ר ר' ישראל צבי רייסמן ז"ל), שהקשה מגמרא במסכת שבת (קכ): שם מצינו שגרם מחיקה מותר, ולכן דעת רבי יוסי במי שהיה שם כתוב לו על בשרו "יורד וטובל

כשוך מלחמת העולם השנייה, אחרי הצרות האימות שעברו בני ישראל בשואה הנוראה, חלו יהודים רבים במחלות קשות אשר רבים חללים הפילו. במשך זמן רב שהו יהודים בכתי חולים מיוחדים ומסוגרים, לאחר שחלו במחלות כמו טיפוס ל"ע, כשהם מבודדים מן העולם החיצון ומרוחקים מכל קשר עם בני אדם מבחוץ.

בימים ההם התעוררה שאלה קשה. חולה אחד שחלה במחלה מידבקת שכב בבית חולים סגור ומבודד ואחת היתה בקשתו מאת קרוביו, שישלחו אליו זוג תפילין שיוכל להניחם כל יום ולקיים מצותם.

ברם דא עקא, על פי החוק, כל חפציו וכל בגדיו של החולה אחת דתם היתה להישרף לאחר שהחולה עוזב את בית החולים, כדי שלא ימשיכו החפצים להפיץ את המחלה. ואם כן, יש כאן חשש גדול שאם ישלחו תפילין אל החולה, יאלצו לאחר מכן לשרוף את התפילין ובכך יגרמו קרובי החולה בעקיפין לאיסור מחיקת השם ח"ו.

כאשר פנו העוסקים בדבר אל אחד הגדולים אשר בארץ¹², הפנה הרב את השאלה אל הגאון רבי **טובי' יהודה טביומי** זצ"ל אבד"ק סוכוטשין ומגדולי תלמידי הרה"ק **בעל 'אבני נזר'** זי"ע, ושאלו בדעת תורתו כדת מה לעשות.

בתשובתו בספר 'ארץ טובה' (סימן א) דן הרב טביומי בשאלה זו, ומבאר שאין כאן אלא איסור גרמא, "ולכאורה אף כשישרפו הרי הוה רק גרמא וגרע גם מאמירה לעכו"ם, שהרי אינו אומר כלום, ממילא הרי בנוגע מחיקת השם מבואר בגמרא שבת (קכ): עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי¹³."

והוא מסמיך לכך עובדא אחרת שהתרחשה בימיו של רבו הרה"ק **בעל 'אבני נזר'** זי"ע. היה זה בשנת תר"ס, כאשר בעיר שעברעשין שבגאליציה, בבית הכנסת ישן, היו כתובים על הכותלים ברכות

(א) גם **הגאון מטשעביץ** זצ"ל דן בשאלה זו בספרו 'דובב מירש' (חלק א סימן צח) ופסק לאיסור, ואולי הוא שדן בשאלה זו עם הרב טביומי זצ"ל שכתב את התשובה הנ"ל "להגאון גדול אחד".

יש לציין, שכבר נשאל על כך אחיו הגאון **בעל 'חזון נחום'** זצ"ל (ראה בספרו סימן ו), שהשיב לאיסור. וראה בתולדות המחבר שבראש ספר 'חזון נחום' (עמוד 12), שפטריתו של ה'חזון נחום' זצ"ל התרחשה לאחר שהגרמנים ימ"ש השליכו את תפילין בבזיון כמה פעמים, ולבו הטהור לא עמד בפני הוועיה של חילול התפילין הקדושות בידי טמאים, עד שמרוב צער וזעזוע אחזו השבץ והשיב את נשמתו לקונו. לימים התבטא הגאון מטשעביץ זצ"ל באזני הגאון רבי **משולם ראטה** זצ"ל גאב"ד טשערנוביץ: "אלמלי הרגישו החוקקים כיצד אחי רבי נחום נחרד מבזיון הקדוש כשזרקו את התפילין, עד לכולת הנפש, עד שלא היה מסוגל לחיות עוד - בטוחני שלא היו חוקקים על דבריו באותו ענין...".

וראה גם שו"ת **אגרות משה'** (א"ח חלק א סימן ד) שנשאל שאלה זו מאת הגאון רבי **יצחק הוטנער** זצ"ל, ופסק לאיסור.

ב) ודלא כדעת הגאון רבי **שלמה קלוגר** זצ"ל בספרו שו"ת **טוב עינים ודעת'** (הלכות ספר תורה סימן רלט), שכתב: "דמן הש"ס דסוכה הנ"ל יהיה מוכח דמחיקת השם אפילו על ידי גרמא בעלמא אסור, ולא כמתירין על ידי קטן, דאם לא כן הרי דוד לא היה מוחק השם רק המים היו מוחקים אותו והווי רק גרמא, ואף על פי כן אסור לולי קל וחומר הנ"ל¹⁴."

אזהרה, וזהו שאמרו רבותינו תמיד (עין סנהדרין נד; שם נד; שם 50) עונש שמענו אזהרה מגיין. והעניין הוא מפני כן, שאם לא תבא לנו בדבר מניעת הקל - אלא שיאמר עושה דבר פלוני יענש בכך, היה משמע שיהא רשות ביד כל הרוצה לקבל העונש, ולא יחוש לעבור על המצוה, ולא יבא בזה כנגד חפץ השם יתברך ומצותו כו', עכ"ל.

ודברי החינוך אלה - דאילו היה כתוב עונש בלי אזהרה אזי העונש לבד אינו אוסר הדבר, ואילו היה האדם רוצה למיקם בעונש לא היה עובר איסור בזה, הנה זה גם כן דוגמת תוספות בבא קמא הנ"ל - דהאירור לבד אינו איסור, ואי בעי גברא למיקם בארור לא מיקרי עבריין.

מחילת הרופא

בגמרא בבא קמא (פח.), אסיא דמגן במגן - מגן שוה.

יש לספק, אם הוא מדת חסידות אם הרופא מוחל על התשלומין, דיש לומר דאין בזה מדת חסידות שירפא בחנם - מטעמא דאסיא דמגן במגן כו', ושוב ראיתי בשו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן פו ד"ה איברא), עיין שם ברהיטות דבריו, דפשיטא ליה דהרופא רשאי למחול, ואך החולה הוא דיש לו לשלם משום אסיא דמגן כו', אבל אם החולה משלם, יכול הרופא למחול ושלא לקבל, עיין שם.

'והצילו' במלקות

תוספות בבא קמא (פו: ד"ה חייבי) כתבו: ולענין מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה (סנהדרין לב.) לא שייך כל כך מלקות תחת מיתה עומדת (שם י.), דשמא במיתה דוקא - משום דכתיב 'ושפטו העדה' - 'והצילו העדה' (במדבר שם, כד-כה; עיין פסחים יב.).

עיין ספרי לקח טוב (ככלל בפיסקא מה), דדקדקתי מדבריהם אלה דליכא במלקות חיוב 'והצילו' וגו', ולא אמרינן לענין זה מלקות במקום מיתה עומדת. ואולם ראיתי כעת היפוך זה **ברמב"ן** במלחמות פסחים פרק אלו עוברין (יד: מדפי הרי"ף ד"ה אמר), עיין שם שכתב וז"ל: ועוד, דאי אמרינן הואיל לחומרא (עיין פסחים מה:), הכי הוי לן למימר אינו לוקה - דהצלה היינו חומרא, דמלקות תחת מיתה עומדת ורחמנא אמר 'והצילו העדה', עכ"ל.

ד המשך לשונו: 'ואולם דברי התוספות צריכים עיון לכאורה. דהא אירור שחכמים מאררין אותן, הרי הוא וודאי עניין עונש, שמה שאמרו שהעושה כך יהיה ארור, הרי עניינו וודאי שיחול עליו איזה עונש ויסורים מה בהכרח, ואם כן הרי העושה כן הוא ממילא חובל בעצמו, ויש גם איסור ממילא מפתא חובל בעצמו - דהוא איסור דאורייתא (עיין בבא קמא צא:).'

ה וראה עוד **בית האוצר** מערכת א כלל ס אות ח ד"ה והנה ראיתי, שהביא מהספרי פרשת כי תצא פיסקא עו, שלדעת רבי שמעון יש גם במלקות חיוב הצלה כמו במיתה. וראה עוד **ע' פנים לתורה** אות סה.

כו', ואמר רב יוסף עלה, כמה גדול אדם זה כו'. ועוד שם ברייתא, מעשה בי'אדם אחד' כו', ואמר עלה כמה צנוע אדם זה כו'.

הטעם שאין נזהרים עתה בירושלים

בגמרא בבא קמא (פב:), עשרה דברים נאמרו בירושלים כו'.

עיין שו"ת רדב"ז (ח"ב סימן תרלג), טעם מדוע אין נזהרים עתה בדברים אלו בירושלים - לדעת **הרמב"ם** (הלכות בית הבחירה פ"ו ה"ד) דירושלים קדושה גם עתה, עיין שם אריכות.

אין איסור לעמוד בארור' ו עונש בלי אזהרה אינו איסור

עיין שו"ת פרשת מרדכי להגאון רבי מרדכי בנעט ז"ל חלק אבן העזר (סימן נו ד"ה מיהו) דכתב, וז"ל: גם, מנא לן דיש איסור דאורייתא בחרם דרבינו גרשום, דאיהו לא גזר, רק דקיים האי גברא ב'ארור' ובלטותא דרבנן (עיין שו"ת הרשב"א ח"ד סימן רצו ד"ה ועל), אבל לא מצינו דיש בזה איסור אם רוצה למיקם בארור, ומה שם איסור כי תדע כו', עכ"ל.

ודברי הפרשת מרדכי ד'ארור' אינו איסור אם רוצה למיקם בארור, דוגמתו בתוספות בבא קמא (פב: ד"ה ואסור) אהא דאמר שם, תנו רבנן, כשצרו בית חשמונאי זה על זה כו', באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים, וארור שילמד את בנו חכמת יונית. ובתוספות שם, וז"ל: ואם תאמר, והלא בפולמוס של טיטוס גזרו (על לימוד יונית) כדאמרינן בסוטה (מט.). (במשנה, בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלה ושלא ילמד אדם את בנו יונית) כו', ומלכות בית חשמונאי קדמי טובא כו'. ויש לומר, דמעיקרא גזרו ולא קבלו מיניהו. אי נמי, אי הוי בעי למיקם בארור לא היה מקרי עבריין, אבל לבסוף איכא גזירה דרבנן, עכ"ל.

ועיין עוד בספר **החינוך** (מצוה סט) דכתב בלאו ד'אלקים לא תקללי' (שמות כב, כז) דהוא אזהרה לברכת השם, וכתב שם בזה, וז"ל: ומה שכתוב בתורה במקום אחר (ויקרא כד, טו) 'ונקוב שם ה' מות יומת', זהו העונש, אבל האזהרה הוא מכאן, כי לא יספיק לנו הזכרת העונש במצוה מבלי

א בתוך דבריו כתב: 'ואומר, דנהי דירושלים קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא לדברים הנוהגים בה מן התורה, אבל מה שהוא מדרבנן לא אמרו אלא היכא דשייך טעמא דבשבילה החמירו, ואם נסתלק הטעם נסתלקה הגזרה וכו'. ואם תאמר, כל גזרות חכמים כך הם שאף על פי שבטלה הסבה שגזרו בשבילה עדיין הגזרה קיימת. לא קשיא, דגזרה לחוד וקדושה לחוד, וכיון שנתבטלה הסבה נתבטלה הקדושה. ותו איכא טעם כללי, שלא גזרו אלא בזמן שאפשר להתקיים, אבל האידנא דרובה עובדי כוכבים אי אפשר להתקיים גזרתם, לא יעשו ישראל יעשו העובדי כוכבים, ומה הועילו בתקנתם, וזה טעם נכון על שאלתך, ודוק.'

גירסא מעשה ב'אדם' אחד | גירסת 'חסיד' אחד מוכרחת | אדם' אחד יכול להתפרש על גדול

בגמרא בבא קמא (פ.), תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו, ושאלו לרופאים ואמרו, אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית, והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חבריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו, לסטים מזויין בביתו של זה, ואנו נכנסין אצלו. ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז וכו'.

עיין שו"ת רד"ך (בית כו חדר ד"ה ואשר), העתיק - מעשה ב'אדם' אחד, עיין שם מה שהביא ראיה מזה. [וז"ל: ואשר כתב כבוד תורתו, שעם הארץ יכול לומר נגד תלמיד חכם 'אדרבה' - כשמגדהו שלא כדין. והאריך כבוד תורתו להודיע זה מריש לקיש פרק ואלו מגלחין (מועד קטן יז:). ונראה, כי ודאי הדין הוא כך, כי לא אשתמיט שום פוסק לחלק בין אם האומר 'אדרבה' הוא יותר גדול מהמגדהו או אם הוא קטן ממנו.

אמנם אי לא מסתפינא אמינא, כי אין להביא ראיה מריש לקיש, כי ריש לקיש לא היה אדם גדול כמו אותו שאמר 'אדרבה', שהרי ריש לקיש טעה בשני דברים שלא טעה אותו שאמר 'אדרבה', כי ריש לקיש נדה אותו שאכל התאנים שלא כדין, ואותו שאמר 'אדרבה' אמר אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך. גם לא ידע ריש לקיש מי חייב נדוי, ואתא שאיל בי מדרשא, ואותו שאמר - אדרבה ידע לומר 'אדרבה' ושחל הנדוי על ריש לקיש.

ואשר נראה לכבוד תורתו מדקאמר 'ההוא גברא' שמע מינה שהיה שפל, הנה מצינו פרק מרובה (בבא קמא פ.) מעשה ב'אדם' אחד, וקאמר אחר כך שבדקו ולא מצאו בו עון רק שהיה בביתו עז כדאיתא שם, ולא ידענא חלוק בין ההוא גברא לאדם אחר].

ולפי הנוסחא שלפנינו - מעשה 'בחסיד' כו', אין ראייתו כלום, עיין שם היטב. וצריך עיון גדול כי נוסחתנו מוכרחת מש"ס תמורה (טו:), עיין שם היטב.

ואולם גוף דברי הרד"ך שם דשייך לשון 'מעשה באדם אחד' על אדם גדול, יש להם ראיה גם משבת (נג:), דלשון הברייתא מעשה ב'אחד'

א דאיתא שם: 'ריש לקיש הוה מנטר פרדיסא, אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני, רמא ביה קלא, ולא אשגח ביה. אמר, להוי ההוא גברא בשמתא. אמר ליה, אדרבה, להוי ההוא גברא בשמתא, אם ממון נתחייבתי לך - נידוי מי נתחייבתי לך. אתא לבי מדרשא. אמרו ליה, שלו נידוי, שלך אינו נידוי.'

ב דהובאה שם הברייתא דכאן, והוסיפו שם: 'וקיימא לן כל היכא דאמר מעשה בחסיד אחד, או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה בר אילעאי'. ועיין **דקדוקי סופרים** כאן, בדפוס שונצינו ופיזרו הגירסא 'באדם', ויפה הגיהו בדפוס וויניציא 'בחסיד' - על פי הך דתמורה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com